

Pomník generála Gablenze v Trutnově jako místo paměti lokálního významu

Tomáš Korbela

vol. 7, 2018, 1, pp. 84-102

The Memorial to General Gablenz in Trutnov as a Place of Memory of Local Significance

In this article, changes in the meanings attributed to and local relations with General Gablenz's memorial – a local monument and reminder of the 1866 Prussian-Austrian War – are observed over the period from its construction to the present. First, the role of the memorial in memory studies is presented (Nora's concept of places of memory) in terms of its semiotic-content structures and three basic functions of festivities that establish its social significance. Second, the use of historical consciousness or local cultural memory is considered as a methodical concept for the study of this monument, which fulfilled a social role not at the national level, but only in the regional context within the collective memory of the local community. Third, the concept of local culture memory is applied and described from the point of view of various actors (subjects of memory places) of commemorative practices (military associations, city leaders, etc.) during the ceremonial inauguration of the monument in 1868, during the solemn deposition of General Gablenz's relicts in the monument in 1905, and during the commemoration of the 100th anniversary of the deposition of those relicts in 2005. It is obvious that the significance of this monument as a place of memory has been shaped by the local community, but at the same time it itself became an important source of identity for this society because of its ability to preserve his living memory.

Key words: Regional history. Place of memory. Monument. Historical consciousness. Local cultural memory. Festivities. Local community. Subjects of place of memory.

V posledních letech stále více historiků a sociologů, zabývajících se výzkumem kolektivní paměti a regionálních dějin, pracuje s konceptem míst paměti. Nikoli náhodou si už první historici a sociologové paměťových studií, zabývajících se výzkumem kolektivních mentalit, všimli velkého nárůstu komemorativních praxí a vzpomínkových rituálů a jejich adaptací v nových sociálních, politických a kulturních podmínkách 19. století. Takovými místy mohou být jak abstraktní a intelektuální konstrukty identity (státní svátky, rituály atd.), tak konkrétní topografické body se symbolickým významem (pomníky, hřbitovy, muzea atd.). Právě do takových míst se přemísťuje paměť společnosti poté, co ztratila svoje přirozené prostředí v mysli svých aktérů a byla zapomenuta.

Tato práce si klade za cíl sledovat proměnu významu a vztahu k pomníku generála Gablenze v Trutnově z pohledu lokálních „aktérů“ v časovém horizontu od roku 1868 do roku 2005. Jedná se o konkrétní historický příspěvek do v poslední době velmi diskutované problematiky na poli historických a společenských věd – vztahu mezi „velkou“ historickou pamětí a národní kolektivní pamětí na jedné straně a „dílčími“ regionálními historiemi a lokálními kolektivními pamětmi na straně druhé. Konkrétně jde o vztah „míst paměti“ v topografickém smyslu a folkloru či identity. Podle předního badatele paměťových studií Pierra Nory, který s konceptem míst paměti přišel, jsou místa paměti svázány s veřejnými komemoracemi konkrétních historických zlomů a událostí, čímž je udržována paměť daného společenství. Do souběhu s tímto Norovým přístupem lze

postavit folklorní přístup, který je také rozsáhle vázán k místu a pro nějž je zároveň vznik a formování (národní) identity historicky důležitým prvkem.¹

V úvodu práce jsou stručně uvedeny základní informace k problematice pomníkové paměti obecně a k užití metodě a výzkumné otázce. V další části jsou chronologicky sledovány nejvýznamnější komemorativní události trutnovského pomníku od jeho založení až do současnosti (slavnostní odhalení v roce 1868, slavnostní uložení ostatků generála Gablenze v roce 1905 a komemorace stého výročí tohoto uložení v roce 2005). V závěru jsou shrnuty všechny hlavní poznatky a problémy, týkající se kolektivní paměti, míst paměti a lokální identity, které se vztahují k tomuto pomníku.

Pomník² jako místo paměti

Vypořádání se s faktorem paměti jako přenosu odkazu minulé skutečnosti do obecného kulturního vlastnictví spočívá v kolektivní reprezentaci kulturního bytí, někdy podle Jana Assmanna nazývané „kultura vzpomínání“. Existenci společenské ideje podmiňuje zároveň určitá forma vzpomínky na ni. Pro uchování hodnotového smyslu představy ji nestačí pouze otevřeně argumentovat, ale vzhledem k jejímu významu také vhodným způsobem zprostředkovat pro další generace. „*Má-li se ta či ona pravda usadit ve vzpomínce skupiny, musí se zpodobnit v konkrétní formě události, osoby či místa.*“³ Jednou z možností, jak „abstraktní“ paměť uchopit tak, aby se s ní mohli identifikovat příslušníci lidského společenství, je její „konkrétní“ vizuální zobrazení, například právě v podobě pomníku. Ať už je předmětem onoho „vypořádání“ konkrétní osoba či událost, možnosti interpretace vždy budou záviset na její souvztažnosti k historickému kontextu a na určení jejího místa v rámci příslušného společenství.⁴ V této práci se jedná především o „vypořádání“ se s událostí bitvy u Trutnova v roce 1866 výstavbou pomníku padlých vojáků, podpořenou umístěním ostatků generála Gablenze v interiéru pomníku.

Přímo „na míru“ pro pomníkovou tvorbu uzpůsobil „teorii paměti“ Pierre Nora. V okamžiku zániku existence přirozeného prostředí paměti, tzv. „společenská paměť“, například v situaci, kdy již nežijí lidé bezprostředně spjatí se vzpomínanou minulostí, je dosud pouze myšlenková skutečnost nahrazena tzv. „místy paměti“, které slouží k uchování a k dalšímu přenosu paměti na účastníky, kteří tato místa z různých důvodů navštěvují.⁵ Místa paměti nemusí být nutně spjatá s oficiálně psaným dějepisem, ale mohou v sobě uchovávat vzpomínky na události lokálního významu.⁶

1 TOMÁŠEK, Marcel – ŠUBRT, Jiří. Jak se vyrovnáváme s naší minulostí? České a československé nedávné dějiny prizmatem teorie kolektivní paměti a kvalitativní metodologie (focus groups). In: *Sociológia* 46, 2014, č. 1, s. 92-93.

2 V muzeologické terminologii označuje památník architektonické monumentální dílo se sochařskou výzdobou. Pomníkem bývá označováno stavitelské dílo menších rozměrů (zpravidla sloup či modelovaný kámen), určený památce nějaké osobnosti nebo události. BENEŠ, Josef. *Muzeologický slovník*. Praha: Národní muzeum – Ústřední muzeologický kabinet, 1978, 338 s.

3 ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001, s. 31.

4 ASSMANN, J. *Kultura a paměť...*, s. 37.

5 NORA, Pierre. Mezi pamětí a historií – Problematika míst. In: *Politika paměti: antologie francouzských společenských věd* [online]. Praha: Cefres, 1998, s. 1-3. [cit. 13. 9. 2015]. Dostupné na internetu: <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf>

6 BURKE, Peter. *Variety kulturních dějin*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 55.

Dalším důležitým znakem kolektivní paměti je její napojení na sociální rámce společnosti, v nichž se realizují akty vzpomínání. Paměť slouží nejen jako emocionální identifikátor skupinové identity a vzájemné solidarity, ale také jako legitimační nástroj sociálního a kulturního jednání. Veřejné existenci pomníků bývá často přisuzována funkce podněcování společensky významných nálad, například hrdosti, sounáležitosti nebo víry ve šťastnou budoucnost. Předmětem pomníkové realizace obvykle může být jen to, co nepřekračuje hranice aktuálně platného řádu. Podle Pokorného a Hojdy vyjadřuje výstavba pomníku a následná komemorativní (vzpomínková) praxe téměř vždy politické přesvědčení svých aktérů: „*Odhalení pomníku dává příležitost k otevřené i skryté manifestaci politických postojů při prosloveh; žurnalisté se mohou zabývat počínáním účastníků slavnosti a podle toho usuzovat na momentální popularitu nejen toho, k jehož počtě byl pomník vztyčen, nýbrž i těch, kdo se jím zaštiťují. U pomníku se konají manifestace, směřují k nim průvody, kladou se věnce, proti pomníkům se demonstruje. Pomníky jsou proto také symbolickými i skutečnými epicentry vlivu, který je určitá komunita, v mnohonárodnostním prostředí například příslušníci jednoho z etnik, schopna na daném teritoriu prosadit.*”⁷

V rovině „míst paměti“ patří instalace pomníku k jednomu z nejčastějších pokusů o fixaci paměti. Každý pomník je svým způsobem kouskem interpretace historické skutečnosti, svědectvím o minulosti v určité podobě, která je zakódována jak v jeho obsahovém a formálním zpracování, tak v okolnostech vzniku, v osobách či institucích, které výstavbu iniciovaly, a v neposlední řadě i ve festivitách (slavnostech), které se u něho konají. Problém je ovšem v tom, že idea, kterou měl pomník reprezentovat a propagovat, není vždy totožná s tím, jak je opravdu vnímán. Jen ve vzácných případech vyjadřovaly pomníky většinové obecné historické vědomí, častěji se s ním míjely.⁸ Lze říci, že pomník je na jedné straně konstruován pamětí, na druhé straně sám tuto paměť konstruuje skrze svůj význam pro dané společenství. Je jakousi zásobárnou paměti, která je odčerpávána při tradičních opakujících se slavnostech (například výroční kladení věnců) a současně je při nich na pomník delegována paměť nová v důsledku neustálé potřeby o aktualizaci paměti.

Obdobný proces probíhá, sice v menší míře, i při pouhé návštěvě pomníku. Pozorovatel při jeho zhlédnutí registruje historické souvislosti, na které pomník odkazuje a které předává dál, avšak už v aktualizované podobě ze své pozice, jež odpovídá jeho osobní mentalitě, jeho světonázoru či soudobým reáliím. Problém je ovšem v tom, že původní reprezentační a propagační záměr pomníku se většinou diametrálně liší od skutečného vnímání aktérů. Spory o výklad vyplývají již ze základní charakteristiky pomníku jakožto veřejné stavby a také z konkrétnějšího sporu o „národní“ tradice, respektive výkladu národních stereotypů v etnicky nehomogenním, multietnickém a bilingvním prostředí, jakým byla bezesporu oblast Krkonoš a krkonošského podhůří, včetně zkoumaného Trutnova.

Symbolická manifestace pomníkové realizace konvenuje s vlastnostmi kolektivní paměti, v jejímž rejstříku minulost neexistuje bez budoucnosti a naopak. Úloha pomníkové paměti při formování „sebevědomí“ společnosti tím pádem otevírá zájem o výlučné osobnosti nebo hraniční okamžiky minulosti.⁹ Hledání autority jako zdroje

7 HOJDA, Zdeněk – POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. Praha : Paseka, 1996, s. 18.

8 HOJDA, Z. – POKORNÝ, J. *Pomníky...*, s. 17.

9 HLAVÁČKA, Milan. Místa paměti a jejich postavení v historickém a společenském „provozu“. In: *Místa paměti česko-německého soužití: sborník příspěvků z konference pracovní skupiny Česko-německého diskuzního fóra*

osobní či skupinové inspirace, se zřetelem na všeobecnou výchovu a vzdělání, nalézáme od druhé poloviny 19. století v souvislosti s rozmachem národního hnutí a hledání kulturněhistorické identity. Předmětem pomníků v této době byly skutečné, ať už současně, nebo historicky existující postavy, k nimž lidé vzhlíželi pro jejich výjimečné charisma, duševní nebo fyzické vlastnosti, vysoké morální kvality nebo navzdory veškerým charakteristikám pro jejich moc. Ideální příkladem může být právě charismatická osobnost generála Gablenze a jeho obraz vítěze nad „nenáviděnými“ Prusy jakožto symbolu habsburské monarchie a „rakušanství“.

U každého pomníku můžeme analyzovat několik sémioticko-obsahových struktur, které zakládají jeho význam. Jedná se především o umístění v prostoru (náměstí, vyvýšený kopec atd.), vizuální podobu (velikost, textová výzdoba atd.), okolnosti vzniku (politicko-společenský kontext, iniciátoři, autoři, proces tvorby atd.).¹⁰ Poslední sémioticko-obsahovou strukturou, na kterou kladu v této práci obzvláště důraz, je festivita. Mezi pomníkovou festivitu patří položení základního kamene, odhalení (případně vysvěcení) pomníku a výroční oslavy události, ke které pomník odkazuje. Festivity u pomníků jsou, slovy Jeffreyho C. Alexandra, „kolektivní performance“.¹¹ Mají zažitý formát, který je obdobný, ne-li totožný u většiny festivit bez ohledu na společensko-politické klima.

Podle Kesslera mají festivity v podstatě tři základní funkce. Jednak modifikační – elity si pomocí festivit upevňují svoje pozice.¹² Proslavy při slavnostních festivitech jsou prostorem politické sebe prezentace těchto elit. I pořadí v průvodu, místo na tribuně nebo pokládání věnců je svým způsobem vyjádření, případně upevňování společenské hierarchie. Druhá funkce je integrační – účastenství nebo naopak demonstrativní neúčast na festivitech je forma vyjádření vlastního přesvědčení o příslušnosti k danému kolektivu. Vyjma povinně uložených účastí je svobodná návštěva festivity automaticky chápána jako sounáležitost, jako prezentace vědomí vlastního místa v určitém společenství. S tím souvisí i poslední z funkcí takovýchto slavností, a sice komemorativní. Každou festivitu, nejlépe periodicky opakovanou, se udržuje při životě, samozřejmě v rámci nutných aktualizací, minulá skutečnost, ať se jedná o událost nebo o osobnost.

Neméně důležitý je ale také vztah k pomníku ze současné perspektivy a pohledu současných aktérů, kteří rozhodují o tom, nakolik je daný pomník součástí „žitého provozu“ paměti či mrtvým totemem, tzv. „zapomínkem“.¹³ Co se týče trutnovského pomníku, můžeme říci, že v současné době velmi dobře plní svoji funkci jednoho z hlavních „identifikátorů“ místního společenství, o čemž svědčí jeho návštěvnost i časté akce, pořádané v jeho okolí.

Místa paměti v Chebu 5. 6. 2010. Praha : Antikomplex pro Collegium Bohemicum, 2011, s. 17.

10 KESSLER, Vojtěch. *Válečné pomníky a historická paměť: K recepci sepulkurně-militárních památek v českých zemích z válek mezi lety 1757 – 1914* [Disertační práce]. Praha: Filosofická fakulta UK, Ústav českých dějin, Historické vědy – české dějiny, 2014, s. 32-41.

11 Srov.: ALEXANDER, Jeffrey Charles – GIESEN, Bernhard – MAST, Jason. *Social Performance: Symbolic Action, Cultural Pragmatics, and Ritual*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 392 s.

12 KESSLER, V. *Válečné pomníky...*, s. 40.

13 HOJDA, Z. – POKORNÝ, J. *Pomníky...*, s. 20.

Metodický koncept lokálního místa paměti: historické vědomí nebo kulturní paměť?

Můžeme tedy říci, že pomníky prostřednictvím uchovávání kolektivní paměti pomáhají přispívat ke stabilitě společenství a poukazovat na jeho priority, čímž zároveň slouží jako zdroj identity a řádu. Pomníková vzpomínka na minulé dějinné prožitky dané společnosti a v souladu s tzv. *historickým vědomím* navozuje pocit, že dějiny mají smysl.¹⁴ Například v kontextu 19. století pomník obvykle zobrazoval génia či hérao, který určoval identitu národa, čili splňoval úlohu „konstrukce národních dějin“.¹⁵ Sociolog Jiří Šubrt chápe historické vědomí jako entitu, která je utvářena vzájemným působením čtyř komponent – prožitou historickou zkušeností, ideologickým výkladem historie, poznatky dějepiscectví a také kolektivní paměti.¹⁶ Podle Miroslava Hrocha je historické vědomí zařazeno do škály: historické povědomí – historické vědomí – historická věda a může být předstupněm kolektivní paměti, nikoli však její komponentou.

Historické vědomí vzniká tak, že z minulosti je skrze dějepisné bádání vybírán a rekonstruován jistý fragment událostí, který nabývá konkrétní podoby ucelených historických informací (historické události, procesy, osobnosti atd.). Jejich relevance spočívá v tom, že přináší současníkům aktuální politické, morální, kulturní poučení o minulosti, resp. že mají své výchovné poselství a široký celospolečenský dopad.¹⁷ Historické informace neustále více či méně uvědoměle hledají svoji legitimitu a jsou skrze aktualizaci svého obsahu a společenskou funkci vědomě upravovány a manipulovány za účelem dosažení jistých cílů společenství.¹⁸ Nositelem historického vědomí proto musí být široké společenství, tvořené jistou množinou jedinců (např. město, sociální skupina, národ atd.), která ale nemusí být vždy homogenní, stejně jako jejich společně sdílená paměť. Nositelem paměti může být také instituce, která selektivně vybírá to, co se v dané společnosti uchová v kolektivní paměti. Formování národní kolektivní paměti v 19. století tak bylo podle Hrocha založeno nejen na poznatcích historické vědy, ale především na aktualizacím potenciálu dané informace a její společenské relevanci.¹⁹ Místa paměti, ať už objektivní či domnělá, měla podle Hrocha v prostředí českého národního hnutí legitimizovat myšlenku národní emancipace a podpořit její realizaci.

Na druhé straně ovšem vedle těchto „oficiálních“ míst existují (zvláště v etnicky bilingvních oblastech se smíšeným českým a německým obyvatelstvem) také místa, které sice nedosahují svým významem úrovně národní kolektivní paměti, přesto však jsou důležitým zdrojem identity a legitimacy pro lokální společenství. To je i případ trutnovského pomníku generála Gablenze, který se nikdy nestal místem institucionalizovaného a oficiálním dějepiscectvím uznávaného historického vědomí. Původně měl být jedním z mnoha zhmotnělých symbolů a připomínek válečných hrůz prusko-rakouské války,

14 ŠUBRT, Jiří. K otázce historického vědomí. In: ŠUBRT, Jiří (Ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky; Academia Rerum Civilium, 2010, s. 7-10.

15 HROCH, Miroslav. Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní. In: ŠUBRT, Jiří (Ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky; Academia Rerum Civilium, 2010, s. 33.

16 ŠUBRT, Jiří – PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí. In: ŠUBRT, Jiří (Ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky; Academia Rerum Civilium, 2010, s. 22-23.

17 HROCH, Miroslav. Paměť a historické vědomí očima historika. In: MASLOWSKI, Nicolas – ŠUBRT, Jiří (Eds.). *Kolektivní paměť – k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2015, s. 47-48.

18 HROCH, M. *Historické vědomí...*, s. 32.

19 HROCH, M. *Paměť a historické vědomí...*, s. 57-60.

brzy po svém odhalení však vedle této komemorativní funkce přirozeně začal plnit ještě funkci symbolickou; stal se kulturním centrem lokálního společenství a součástí regionálních dějin. Vedle těchto funkcí můžeme u pomníku identifikovat ještě funkci přírodně-krajinné dominanty (rozhledny), vyplývající z jeho polohy na vyvýšeném vrchu Šibeníku nad městem, odkud je dobře vidět na „velkolepé“ vrcholky Krkonoš.

Výklad všech funkcí místa paměti regionálního významu není možno zachytit pouhým standardním historickým výzkumem archivních pramenů, které vyprodukovalo historického vědomí. Je nutné podívat se na celou problematiku nejen z historického, ale i ze společenskovědního úhlu pohledu optikou paměťových studií „za“ tyto oficiální prameny. Východiskem a inspirací může být koncept *lokální kolektivní paměti*, která odkazuje na „žitou“ *paměť kulturní* tak, jak jej popisuje český historik Jan Horský. Tato nedávno publikovaná metoda²⁰ se dá uplatnit na různá místa paměti lokálního významu²¹ a je tudíž vhodná pro všechny badatele, zabývající se regionální historií.

Lokální kolektivní paměť odkazuje na „žitou“ *paměť kulturní*, která podle Jana Assmanna jako poslední složka paměti fixuje, přenáší a reprodukuje kulturní smysl. Pro kulturní paměť nejsou podstatná historická fakta, ale vzpomínky, skrze něž se ve formě „symbolických figur“ uchovává „žitá“ minulost skupiny či kolektivu.²² Tyto „symbolické figury“ jsou periodicky slavnostně připomínány a vztahovány k současnosti, čímž se „ceremoniální“ kulturní paměť významně odlišuje „každodenní“ komunikativní paměti. Participace na kulturní paměti není na rozdíl od paměti komunikativní povinná a diferencuje příslušníky skupiny na aktivní nositele a šířitele tradice, a na pasivní příjemce. Za „žitou“ kolektivní paměť, která bývá spojena s rituály, můžeme považovat veškeré slavnostní festivity, které se odehrávaly u pomníku generála Gablenze či romanticko-nacionální pohled německého etnika do krajiny na „velkolepé“ Krkonoše jakožto symbolu německé síly a jednoty v rámci jejich nacionálního soupeření o převahu v pohraničí.

Nesystematicky utříděná „žitá“ kolektivní paměť bývá nesprávně dávana, díky své určité emoční zabarvenosti, do protikladu k historickému vědomí, které bývá obvykle spojováno se systematickým výzkumem historické vědy. To však neznamená, že by se k výzkumu kolektivní paměti nedalo přistoupit vědecky. Historická věda se neobejde bez artefaktů či rituálů, do nichž je vtělena paměť skupiny a na základě nichž je generováno historické vědomí, a které jsou spojeny s konkrétními prožitky a zkušenostmi svých aktérů. Místa paměti lokálního významu by se proto měla stát trvalou složkou historického zájmu jako styčné body s určitými skupinovými postoji, ideály, emocemi a s ideologickými ambicemi politických (církvních či jiných) reprezentací určité vrstvy lidí.²³

Kontinuita míst paměti se neudržuje pouze každodenní interakcí v určitém sociálním prostředí, ale s postupem doby se stává relativně nezávislou na lidském jednání. Jejich význam spočívá podle Horského v uchovávání potenciálních kulturních „variant“ v podobě příběhů a pověstí, které jsou součástí mytologických dějin společenství,

20 HORSKÝ, Jan. *Teorie a narace : K noetice historické vědy a teorii kulturního vývoje*. Praha : Argo, 2015, s. 36-50.

21 Srov.: KORBEL, Tomáš. *Hora Žalý na harrachovském panství v Krkonoších jako místo paměti*. Turismus : nový způsob šlechtické reprezentace v Čechách v 19. století [Diplomová práce]. Praha : Fakulta humanitních studií UK, Historické sociologie, 2015, 98 s.

22 Dále viz STORCHOVÁ, Lucie (a kol.). *Koncepty a dějiny : Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha : Scriptorium, 2014, s. 253.

23 HORSKÝ, J. *Teorie a narace...*, s. 50.

a které mohou být v případě potřeby znovu aktualizovatelné.²⁴ Tyto varianty odpovídají Assmanovým *konektivním strukturám*, které „vážou člověka k jeho bližním, neboť coby symbolický svět smyslu utváří sdílený prostor zkušenosti, očekávání a jednání“, a „propojují včerejšek s dneškem, neboť (...) uzavírají obrazy a historie, pocházející z jiné doby do postupujícího horizontu přítomnosti, a podněcují tím naději na vzpomínku“.²⁵ Každá konektivní struktura má podle Assmanna normativní a narativní charakter (aspekt nařízení a aspekt vyprávění), který zakládá skupinovou identitu. Tento aspekt vytváří určitou skupinovou kohezi společenského systému, který však na úrovni kulturní paměti nemusí ještě nutně vytvářet vnitřně souvislý dějinný proces, ale spíše jakousi kulturní vazbu na úrovni aktů vzpomínání a zapomínání.

Koncept konektivní struktury vede podle Horského k otázce, kdo všechno může být subjektem této paměti. Je jasné, že subjektem paměti jsou vždy konkrétní lidé, kteří jsou ale závislí na určitých „kolektivních rámcích“, distribuujících určité „vzpomínky“. Při výzkumu lokálních míst paměti je třeba zabývat se „zkušeností“ aktérů dané skupiny ve vztahu k tomuto místu. Tato zkušenost posiluje jednak schopnost uvědomovat si samotnou dějinnost na individuální úrovni, a jednak schopnost uvědomovat si konkrétní společenské obsahy a kulturní změny v rámci příslušného společenství.²⁶ V historickém a sociologickém výzkumu jde především o výzkum zkušenosti sociální. Místa paměti slouží pak v tomto smyslu jako nástroj konzervace sociální zkušenosti, tak aby nedošlo k úpadku kolektivní paměti a k proměně zkušenosti v prosté dějiny.²⁷ V případě bádání o identitotvorných funkcích pomníku generála Gablenze je nutné se v první řadě ptát, kdo byl subjektem tohoto místa paměti a analyzovat, jaká byla jeho role při utváření, popřípadě jaký byl jeho vztah k dalším aktérům (identifikovat konektivní struktury).

Druhým problémem při výzkumu místa paměti z pohledu kulturní paměti je, vedle analýzy konektivních struktur, otázka narativity. Pro výzkum místa paměti je z pohledu lokální kolektivní paměti podstatné nahlížet na strukturu jeho obsahů nikoliv jako na jeden celek, ale jako na souhrn rozmanitých příběhů a vyprávění, které mohou mít různé podoby na základě odlišných výkladů jednotlivých aktérů. Analýza těchto výkladů – *narativních struktur* – vytváří podle Vašíčka celkový „obraz“²⁸ skutečnosti, který je souhrnem všech různých interpretací téže věci na základě odlišného způsobu „čtení“ a „rozpomínání“. Každá narativní struktura je jen jedna z mnoha verzí „příběhu“, a všechny tyto příběhy konstruují identitu míst paměti.²⁹ Pojetí míst paměti jakožto produktu narativizace, vycházející z Norova pojetí, lze zařadit do oblasti kolektivně epizodické paměti. Kolektivně epizodická paměť má „vazbu k jednotlivým časově a prostorově jasně zasazeným událostem kolektivní existence“.³⁰ U pomníku generála Gablenze se jedná o časoprostorovou vazbu určitého společenství k danému místu, která v určitý moment stvrzuje lokální identitu a legitimizuje nároky skupiny. Pro další výzkum je tudíž potřeba zaměřit se na jednotlivé epizodické výklady, které byly tomuto místu přikládány v konkrétní době v minulosti. U zkoumaného pomníku šlo především

24 HORSKÝ, J. *Teorie a narace...*, s. 36-37.

25 ASSMANN, J. *Kultura a paměť...*, s. 20.

26 Srov.: ASSMANN, Aleida. *Erinnerungsräume: Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. München: C. H. Beck, 2006, s. 50.

27 HORSKÝ, J. *Teorie a narace...*, s. 47-49.

28 Srov.: VAŠÍČEK, Zdeněk. *Archeologie, historie, minulost*. Praha: Karolinum, s. 96-97.

29 HORSKÝ, J. *Teorie a narace...*, s. 45-46.

30 STORCHOVÁ, L. a kol. *Koncepty a dějiny...*, s. 250.

o posuny ve významu chápání role tohoto místa z pohledu určitého společenství, které se k pomníku vztahovalo.

V následující části práce bych se tudíž chtěl zaměřit na proměnu významu a vztahu k pomníku v časovém horizontu od jeho výstavby v roce 1868 až do současnosti. Tyto aspekty bych rád sledoval především z pohledu různých aktérů společenství – zda a jaký význam pro ně tento pomník měl a do jaké míry utvářel jejich kolektivní paměť. Výběr aktérů byl z hlediska rozsahu práce zúžen na zachytitelné účastníky tzv. komemoratивních praxí, tzn. oslav, které byly nějakým způsobem spjaté s pomníkem a výrazně formovaly kulturní paměť místního společenství. Konkrétně se jedná o představitele města, zástupce státní správy, duchovenstva a armády, šlechtu a místní spolky.

Pomník generála Gablenze a jeho úloha při komemoratивních a festivních rituálech prusko-rakouské války v roce 1868, 1905 a 2005

„Bratrovražednou válku“, jak někteří naši předci ještě i na počátku 20. století nazývali nepříliš dlouhý, zato ale krvavý konflikt mezi Pruskem a Rakouskem, který v roce 1866 tvrdě dopadl na území Čech, Moravy a Slezska, nám dodnes připomínají stovky různých pomníků, náhrobních kamenů a železných křížů. Jedním z nejvýznamnějších památníků prusko-rakouské války je pomník na vrchu Šibeníku u Trutnova s hrobkou rakouského polního podmaršálka Ludwiga von Gablenze.

Dva roky po ukončení bojů byl jeden z nejkrásnějších pomníků vztyčen na bývalém šibeničním vrchu u Trutnova, na nejvýše položeném místě tehdejšího bojiště, kde už bezmála 150 let ční jako nepřehlédnutelná dominanta tohoto podkrkonošského města. Pomník byl postaven na počest padlých i přeživších příslušníků rakouského X. armádního sboru, kteří zde vybojovali jedinou vítěznou bitvu Rakušanů na českém území v této válce. Tato netradiční hrobka dodnes přitahuje pozornost velkého množství návštěvníků města a jeho blízkého okolí. Její hmotnost je odhadována na úctyhodných 50 tun a kromě toho, že je to nejvyšší a zároveň i největší pomník, věnovaný událostem válečného roku 1866 v Čechách, je to velice zajímavá technická památka, která slouží také jako netradiční rozhledna.

Myšlenka na vybudování centrálního památníku bitvy u Trutnova se objevila už záhy po ukončení války. Jejím iniciátorem byl Christoph Jungkunst – zakladatel a první předseda trutnovského Vojenského vysloužileckého spolku. V březnu 1867 předstoupil Jungkunst před ostatní členy svého spolku a pokoušel se je přesvědčit o uvolnění potřebného finančního obnosu ze spolkové pokladny. Nečekaně však narazil na tvrdý nesouhlas, a proto se rozhodl pokračovat bez podpory domovského spolku a zorganizoval veřejnou sbírku. Ze svých vlastních úspor zaplatil stavební dokumentaci, na jejímž podkladě brzy získal souhlas oprávněných institucí, včetně ministerstva války.

Kdo očekával, že by k uvolnění napětí mezi Jungkunstem a veteránským spolkem mohl přispět slavnostní ceremoniál k položení základního kamene, se tvrdě zmylil, neboť se nikdo ze členů spolku nedostavil. Jungkunst ve svých snahách nepolevil a s postupujícím časem se mu dařilo získávat významnější „spojence“, kteří mu pomáhali zejména při shánění nových finančních prostředků.³¹ Velice důležitým partnerem mu byla trutnovská radnice, jejíž představitelé se kromě částečného financování podíleli také na realizaci jednotlivých etap výstavby pomníku.

31 FUČÍK, Josef a kol. *Gablenz – trutnovská legenda*. Trutnov : Město Trutnov, 2005, s. 16.

Jako místo pro stavbu byla vybrána parcela na severozápadním ostrohu dominantního vrchu Šibeník, kterou získal za tímto účelem zřízený Spolek pro vybudování pomníku darem v srpnu 1867. Před zahájením výstavby bylo nutné strhnout původní kamennou zeď, jež tvořila součást někdejšího popravčího místa a vybudovat novou pískovcovou opěrnou zeď. V jejím středu, na základu z červeného pískovce, byl vztyčen sedmáct metrů vysoký, uvnitř dutý, litinový jehlan. V přibližně v třetině své výšky byl pomník horizontálně rozdělený několika zdobenými římsami. Nad nejvýše položenou římsou byl pak ze všech stran ozdoben pozlacenými plastikami různých vojenských atributů. Vespod téže římsy byly umístěny pamětní desky, jež uváděly, a to vždy podle plukovní příslušnosti, jmenný seznam všech padlých rakouských důstojníků a počty usmrčených řadových vojáků. Všechny desky pak byly lemovány zdobenými rámy. Na úplném vrcholu byl pomník ukončen trojúhelníkovými prosklenými okénky. Monumentalitu místa měly umocňovat robustní litinové sloupky, vzájemně propojené těžkými ocelovými řetězy.³²

Ke slavnostnímu odhalení nového památníku došlo 27. června 1868 při příležitosti oslav druhého výročí od svedení vítězné bitvy. Předseda Jungkunst se pod vlivem negativních reakcí okolí, které se podepsaly na jeho tělesném i duševním zdraví, nakonec rozhodl na svoji funkci ve spolku rezignovat. Pořadatelem slavnostního odhalení dokončeného památníku se tak stalo město Trutnov, které neslo veškeré finanční náklady, spojené s touto událostí. V den oslavy bylo celé město slavnostně vyzdobeno prapory, hrála vojenská hudba a vzduchem létaly střely z mozdířů. Vstupy do města a také prostor kolem samotného památníku byly slavnostně vyzdobeny slavobránami. Ceremoniálu se zúčastnila celá řada vzácných hostů, kromě představitelů města, zástupců státní správy, duchovenstva a armády to byli zvláště arcivévodové Albrecht a Rainier, kníže Vilém Schaumburg-Lippe, množství vysokých štabních důstojníků, významní donátoři, a také samotný generál Ludwig von Gablenz, někdejší velitel X. sboru a vítěz bitvy.³³

Arcivévoda Albrecht jakožto zástupce rakouského císaře pronesl slavnostní projev, který měl jasně charakter manifestace rakouského (habsburského) patriotismu: „(...) *Velectěný trutnovský veteránský spolek, jehož členové stáli a bojovali pod stejným císařským praporem, nešetřil ani obětmi, ani vlasteneckým úsilím, aby svým padlým druhům zde na tomto poli cti a slávy zbudoval imponující pomník, památník starorakouské udatnosti a statečnosti, která se šíří naší rodnou zemí a podává svědectví svým obyvatelům o tom, jak vlastenecké srdce ctí památku svých padlých bratří. Pro Vás, Trutnované, nechť je tento pomník také symbolem Vaší železné mužnosti, odhodlanosti a věrnosti, která obstála brilantní zkouškou v těžkých časech, přes všechny těžkosti a utrpení, navzdory zmaru a smrti! (...) Odpočívajte v pokoji, Vy mladí hrdinové, které si bůh války k sobě povolal! Z Vašich hrobů vyrosté nové semeno rozmachu, které naplní národy rakouské nehlubším uspokojením. (...)*“³⁴ Arcivévoda vyzdvihnul především odhodlanost mírumilovných občanů Trutnova, kteří se jako příkladní vlastenci nebáli „pozdvihnout zbraň v časech válečných“, a kteří přispěli k „upevnění hradby“ kolem císařské dynastie a trůnu, a stali se tak jeho „nejpevnější součástí“ a příkladem hodným následování.

Zajímavý proslov, který ilustruje dobovou atmosféru a dokládá prvotní „vojenský“ význam a vztah města a jeho obyvatel k novému pomníku, přednesl městský účetní

32 Státní okresní archiv Trutnov (dále SOA Trutnov), Chronik von Trautenau, Schatzler und damahlen in dem Revier alle zugehörigen Dörfern, 1242 – 1873, s. 322-324.

33 FUČÍK, J. a kol. *Gablenz...*, s. 16-17.

34 Zur Gablenz-Bestattungsfeier in Trautenau am 28. September. In: *Trautenauer Wochenblatt*, 1905 (25. 9.), roč. 38, č. 39, s. 4-5.

Karel Ansorge. Vedle vzpomínky na „krvavé“ červnové dny zdůraznil důležitost a význam připomínání odvahy a cti padlých vojáků, ke kterému má přispět právě odhalený památník, který se stává symbolem bitvy u Trutnova a připomínkou budoucím generacím. „*Tento dnešní den se nesmazatelně zapsal do historie zrovna tak, jako den bitevní před dvěma lety, kdy ve hřmění děl a prachu, zviřeném tisíci vojenských bot, se z vojáků stávali hrdinové. Bitevní den byl těžkou zkouškou pro věrné trutnovské obyvatelstvo, které jí bez zakolísání prošlo vzdor smrti, bolesti, bídě, strachu a útrapám nepřátelské okupace. Litinový jehlanec bude připomínkou nejen padlých rakouských vojáků, ale i občanské statečnosti obyvatel Trutnova a okolních vesnic a jejich milosrdenství a pomoci raněným.*“³⁵

Pronesená řeč se setkala s kladným ohlasem všech přítomných. Na závěr proslovu vyzval Ansorge přítomné k provolání třikrát „sláva“ arcivévodovi Albrechtovi, generálu Gablenzovi, panovnickému domu a celé vlasti. Městská hudba zahrála císařskou hymnu, ke které se v sjednocující radostné atmosféře zpěvem přidal i přítomný lid. Na podstavec památníku byly položeny četné věnce a pro veřejnost byla uspořádána lidová slavnost, zakončená večer plesem v parku před střelnicí.

Přelomovým, nejen v historii pomníku, ale i samotného města Trutnova, se ukázal být rok 1905. Ludwig von Gablenz byl v té době už více než třicet let po smrti, když místo jeho dosavadního odpočinku – zarostlý a dlouho nepoužívaný curyšský hřbitov, muselo ustoupit plánům na výstavbu nových obytných domů.³⁶ Ty rozrůstající se švýcarská metropole nutně potřebovala, a proto bylo rozhodnuto o definitivní likvidaci starého hřbitova. O generálovy ostatky tehdy projevila zájem jak trutnovská radnice, tak i místní ostrostřelecký a veteránský spolek, kteří pro tyto účely nabízely místo nad jiné důstojnější – útroby obřího litinového pomníku – zasvěcené jeho padlým „kamarádům ve zbrani“. Trutnovští se svým návrhem uspěli, a tak byl předběžný termín pro uspořádání slavnostního uložení generálových ostatků stanoven na 28. září 1905.³⁷ Využití ryze „vojenského“ pomníku jako hrobky k uložení tělesných ostatků strůjce trutnovského vojenského vítězství a jednoho ze symbolů rakouské monarchie dále prohloubilo patriotický význam pomníku v oficiální rovině.

Oproti slavnostnímu odhalení pomníku v roce 1868 však můžeme z dobových projevů k plánované slavnosti v roce 1905 vysledovat výrazný nárůst německého nacionalismu, vyplývající z dobové atmosféry a z eskalace upevňování německé národní jednoty v severních pohraničních městech Čech. Německé obyvatelstvo se chopilo každé příležitosti manifestovat svoji sílu v pohraničním regionu a nejpříhodnějším způsobem se staly právě pomníkové oslavy. Tento trend můžeme v Trutnově sledovat už od osmdesátých let 19. století v souvislosti se slavnostním odhalením pomníku Josefa II. na náměstí v roce 1886.³⁸ Německý týdeník *Trautenuer Wochenblatt* se například velmi znepokojoval nad tím, že některé německé noviny v Německu uvádějí špatné

35 *Chronik von Trautenuau...*, s. 324.

36 General der Kavallerie Ludwig Freiherr von Gablenz. In: *Trautenuer Zeitung*, 1905 (23. 9.), roč. 32, č. 38, s. 3.

37 Ludwig Karl Wilhelm svobodný pán von Gablenz [online]. [cit. 13. 10. 2015]. Dostupné na internetu: <<http://weby.trutnov.cz/1866/novinky/gablenz.html>>

38 Josefa II. interpretovali němečtí nacionalisté jako ústřední postavu svých dějin, spojujícího lidovost, liberální politiku a udržení jednoty monarchie s prosazováním zájmů německého jazyka. Josef II. a Krkonoše. In: *Veselý výlet* [online]. 2006, roč. 25, č. 6. [cit. 18. 10. 2015]. Dostupné na internetu: <<http://www.freiheit.cz/3-vesely-vylet-informacni-centrum-sezonní-noviny/107-josef-ii-a-krkonose.html>>

datum plánovaných oslav (27. září), což by mohlo negativně ovlivnit účast návštěvníků ze spřátelených pruských měst.³⁹

Předtím než bylo přikročeno k exhumaci a transportu rakev generála Gablenze do severovýchodních Čech a jejímu následnému uložení na trutnovském Šibeníku, bylo nutné pomník podrobit několika nevyhnutelným stavebním úpravám. Ve spodní části byla vybudována budoucí Gablenzova hrobka a pro zajištění potřebného přístupu ke vstupním ocelovým dveřím, jež se nacházely vysoko pod střední částí pomníku, bylo k pravému boku přistaveno vnější ocelové schodiště, opatřené krátkou podestou a bohatě zdobeným oboustranným zábradlím. Na podstavu pomníku byla připevněna zinková deska s informacemi o významných meznících Gablenzova života; na horní část pomníku pak přibyl zlacený medailon s jeho portrétem.

Exhumace se na curyšském hřbitově konala 19. září 1905. Černá dubová rakev s kovovou skříňkou uvnitř, v níž spočinuly generálovy ostatky, pak zvláštním vlakem vyrazila na cestu do Prahy, kde ji převzal jeden z Gablenzových synů; odtud vlak pokračoval do Trutnova.⁴⁰ Na trutnovském nádraží byl do smutku oděný nákladní vagón na několik dní odstaven. V době od příjezdu, až po slavnostní snesení rakev z katafalku, se u vagónu střídala čestná stráž, kterou zajišťovali členové místního ostrostřeleckého spolku. Spolu s generálovými ostatky byl z Curychu do Trutnova dopraven také Gablenzův mramorový náhrobní kámen, jež byl původně vytesán do tvaru sraženého kmene stromu. Ten byl po smutečním ceremoniálu osazen nedaleko litinového pomníku, kde je k vidění dodnes.⁴¹

Počátek slavnostního dne 28. září ohlásilo budíčkem několik vojenských trubačů. Nebe bylo zatažené a z tmavých mraků k zemi padaly proudy vody. Ani nevlídné počasí, byť se později umoudřilo a vysvitlo příjemné podzimní sluníčko, však nemohlo odradit neuvěřitelný počet 50 000 přihlížejících lidí, kteří se sjeli za netradiční podívanou, a doslova přeplnil tehdy jen šestnáctitisícové město Trutnov.⁴² V osm hodin ráno byl vagón s rakví oficiálně otevřen. Generálovi nejbližší rodinní příslušníci a blízcí přátelé se sem postupně přicházeli poklonit a pomodlit. Bohatou květinovou výzdobu, již dominoval velký bílý kříž, záhy doplnilo 37 bohatě zdobených pohřebních věnců.⁴³ Kolem deváté hodiny se před nádražím začali řadit čestné vojenské jednotky, členové desítek různých veteránských spolků (celkem se jejich počet odhaduje na 1100 mužů), vojenská hudba, přímí pozůstalí, duchovenstvo i ostatní oficiální účastníci smutečního průvodu. Vedle významných vojenských hodnostářů zaujali čestné místo v čele průvodu rovněž představitelé místních elit – okresní hejtman Schöpfer, zemský rada Schwickert, starosta města Rauch, finanční rada Adamowicz, školní rada Mann, fabrikant Walzel, arcijáhen Mann ad.⁴⁴ Pro generálovu rakev sem byl dopraven vojenský pohřební vůz, tažený černým čtyřspřežím.

V půl jedenácté zahřměl ze Šibeníku pronikavý výstřel z hmoždíře, a opakoval se každou následující minutu až do okamžiku, kdy byla rakev slavnostně uložena v památ-

39 Zur Gablenz-Bestattungsfeier in Trautenau am 28. September. In: *Trautenauer Wochenblatt*, 1905 (25. 9.), roč. 38, č. 39, s. 3-4.

40 General der Kavallerie Ludwig Freiherr von Gablenz. In: *Trautenauer Zeitung*, 1905 (23. 9.), roč. 32, č. 38, s. 3.

41 FUČÍK, J. a kol. *Gablenz...*, s. 20-21.

42 General der Kavallerie Ludwig Freiherr von Gablenz. In: *Trautenauer Zeitung*, 1905 (23. 9.), roč. 32, č. 38, s. 4-5.

43 SOA Trutnov, Gedenkbuch der Stadt Trautenau. 1. Jänner 1905 – 7. November 1914. Band IV, s. 42-44.

44 Gablenz-Bestattungsfeier in Trautenau am 28. September. In: *Trautenauer Wochenblatt*, 1905 (2. 10.), roč. 38, č. 40, s. 5.

níku. Bezprostředně po prvním výstřelu se generálovým ostatkům dostalo křesťanského požehnání a rakev pak byla za zvuků smutečního chorálu vyzdvížena na pohřební vůz.⁴⁵ Příslušníci armády vzdali ještě poslední hold svému generálovi a hned jakmile připážíli, padl dlouho očekávaný povel a smuteční průvod se vydal na pochod městem.

V těch ulicích Trutnova, kudy měl smuteční průvod projít, mlčky postávaly tisíce přihlížejících a se zájmem hleděli na nekonečné procesí smutečních hostí. Bylo jich nakonec tolik, že ti z nich, kteří průvod uzavírali, vycházeli od nádraží teprve v okamžiku, kdy se už čelo průvodu nacházelo před trutnovskou radnicí (asi 700 – 800 m). O pár bloků dál se od průvodu oddělilo několik vybraných vojenských jednotek, včetně vojenské kapely, aby se přesunuly do míst, odkud měly později vypočodovat ke slavnostní vojenské přehlídce.⁴⁶ Trudnou atmosféru umocňovalo nepřetržitě vyzvánění z nedalekého evangelického (!) kostela. Na jihovýchodním úpatí Šibeníku, v místě, kde se Rokytnická silnice kříží s několika lesními cestami, byla rakev z pohřebního vozu snesena a odnesena osmi veterány války 1866 až k památníku.

Poslední rozloučení odstartoval krátký církevní obřad a poté přišly na řadu očekávané projevy představitelů, kteří převzali nad celou akcí patronát. Generál kavalerie princ Vilém kníže ze Schaumburg-Lippe připomněl, vedle Gablenzových vojenských činů (během své vojenské kariéry se zúčastnil celkem 56 bitev, z nichž největší důraz byl kladen právě na tu trutnovskou), zásluhy iniciátora stavby památníku, Christopa Jungkunsta, bez něhož by se Gablenz do Trutnova nikdy natrvalo nevrátil.⁴⁷ Předseda trutnovského spolku veteránů Joseph Freiwald uvedl, že „(...) bude Gablenzova památka na návrší po něm pojmenovaném uchováována po všechny časy. Pro obyvatele města je to čestným úkolem (...)“.⁴⁸ Starosta Rauch neopomněl vyřídít pozdravy „hrdých a věrných německých srdcí“ zdejších obyvatel města, kteří budou nadále ochraňovat památku a odkaz statečného generála i v pohnuté a nejisté době budoucího věku. Po ukončení posledního projevu byla vypálena čestná salva a následovala státní hymna. Z dominantního návrší se k obyvatelům Trutnova sneslo burácivé dunění osmi dělových výstřelů, po nichž byla rakev s ostatky přenesena do krypty a zahalena do černožluté státní vlajky.

Po pietním aktu se většina účastníků odebrala na svah pod památníkem, odkud mohli z nabízené „ptačí perspektivy“ nerušeně přehlížet poslední bod smuteční slavnosti – defilé vojenských jednotek. Vyciděné zbraně a nažehlené uniformy, stejně tak jako pravidelné tvary příslušníků pěchoty, jezdeckta a dělostřelectva, znovu přilákaly do ulic početný dav diváků. Pochodová kolona se protáhla kolem severního úbočí Šibeníku a zastavila se až před trutnovskou radnicí, kde byly jednotky rozpuštěny a odveleny do svých provizorních ubytoven.⁴⁹ Gablenzovi blízcí příbuzní, významní patroni a další pozvaní hosté, se ještě setkali v hotelu *Bílý kůň* při hostině na rozloučenou. Zde předal generál Schaumburg-Lippe zástupcům města děkovný telegram císaře Františka Josefa, který poděkoval také místnímu obyvatelstvu za patriotický projev padlému rakouskému polnímu maršálovi v podobě oslavy a převozu jeho ostatků z „cizí“ země

45 SOA Trutnov, Gedenktbuch der Stadt Trautenau. 1. Jänner 1905 – 7. November 1914. Band IV, s. 45.

46 FUČÍK, J. a kol. *Gablenz...*, s. 20-21.

47 FUČÍK, J. a kol. *Gablenz...*, s. 21-22.

48 Gablenz-Bestattungsfeier in Trautenau am 28. September. In: *Trautenauer Wochenblatt*, 1905 (2. 10.), roč. 38, č. 40, s. 5-6.

49 SOA Trutnov, Gedenktbuch der Stadt Trautenau. 1. Jänner 1905 – 7. November 1914. Band IV, s. 47.

do své „pravé“ vlasti.⁵⁰ Tisíce návštěvníků, kteří si nezapomenutelnou událost nenechali ujít, se po zbytek dne procházelo po bývalém bojišti, nejvíce pak po Gablenzově návrší a kolem jeho nové hrobky.

Do realizace a pečlivého organizačního zajištění celé akce se zapojili příslušné městské orgány – strážníci, lesní správa, městský inženýr ad. Nakonec nelze opomenout ani starostu a městskou radu, kteří zajistili reprezentační a administrativní stránku celé akce včetně pozvání vznešených osobností té doby.⁵¹ Celkový záměr oslav, jak o tom vypovídá i dobová atmosféra a četné politicky podbarvené projevy, si kladl za cíl upevnit nejen lokální vědomí příslušnosti k habsburské monarchii místního obyvatelstva, ale také (v případě německého etnika) manifestovat regionálně-kulturní blízkost k německému národu. V oficiální rovině se však slavnost nesla v duchu rakouského státního patriotismu („rakušanství“), který jediný se podle lokálních elit mohl stát díky své orientaci na jednotný „státní“ národ hlavní „zastřešující“ ideologií pro oba kmeny bilingvního pohraničí Českého království.⁵² Co se týče české menšiny, ta se v této době musela zabývat ožehavějšími „existenčními“ problémy, jakými byly potíže s financováním provozu zdejšího Národního domu a české školy,⁵³ a proto nebyla z její strany této události věnována příliš pozornost. V novinách *Trutnovský věstník* se objevila pouze stručná několikarádková zpráva o konání pohřbení ostatků generála Gablenze, jediného vítěze nad „Prušáky“ z války 1866.⁵⁴

V roce 1908 nechal veteránský spolek osadit pomník litinovou deskou s nápisem, připomínající 60. výročí panování Františka Josefa I. Toto vlastenecké gesto dále podtrhovalo patriotický význam pomníku a vyjadřovalo vděčnost panovníckému domu za finanční podporu jak výstavby, tak pozdějšího převozu ostatků a následné oslavy (v neposlední řadě také za podporu sociálních aktivit zdejších vysloužilých vojáků). Symbol monarchie byl ještě stvrzen upevněním vlajkového stožáru na vrcholu pomníku, kde byl každoročně v den bitvy upevňován rakouský císařský černožlutý prapor.

Vyhlášení samostatnosti Československa v říjnu 1918 přestál sice Gablenzův pomník jakožto nenáviděný symbol minulého režimu bez větší újmy, z politických důvodů však byly zakázány veškeré vzpomínkové akty a pomník byl uzavřen. Nové vedení města se snažilo ruku v ruce se změnou státní ideologie všemožnými způsoby „potlačit“ symbolický význam pomníku zdůrazňováním jeho odlišných významů (krajinná dominant, technická pamětihodnost). Pomník začal být široké veřejnosti prezentován jako rozhledna – v nepravidelných intervalech a bez větší publicity byl otvírán kvůli svému netradičnímu výhledu na město. K vážnějšímu zásahu došlo až v roce 1923, kdy bylo rozhodnuto, v souladu se zákonem č. 50 Sb. ze dne 19. března 1923, nařizujícím odstranění památek a nápisů připomínajících symboly zaniklé monarchie, o stržení pamětní litinové desky,⁵⁵ věnované v roce 1908 císaři Františku Josefovi I. při příležitosti

50 Gablenz-Bestattungsfest in Trautenu am 28. September. In: *Trautenuer Wochenblatt*, 1905 (2. 10.), roč. 38, č. 40, s. 6.

51 FUČÍK, J. a kol. *Gablenz...*, s. 22-23.

52 K tomuto tématu viz KOŘÁLKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914: Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Praha: Argo, 1996, 354 s.

53 *Trutnovský věstník*, 1905 (14. 9.), roč. IV, č. 19, s. 1-3.

54 *Trutnovský věstník*, 1905 (27. 9.), roč. IV, č. 20, s. 4.

55 Zákon 50/1923 Sb. § 26 – Neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků, ods. I – odstranění památek a nápisů připomínajících panovnícký dům, monarchii, vojenskou čest a vlastenectví nacházejících se na

60. výročí od jeho nástupu na trůn. Ačkoliv měla být deska zničena, zdejší, v té době němečtí představitelé města a vedení spolku vysloužilých vojáků, i přes dlouhotrvající spory s okresním úřadem (v roce 1933), si navzdory zamítavému postoji státu prosadili pouhé přemístění této desky do vnitřku pomníku.⁵⁶ Díky tomu zůstala deska zachována a po rekonstrukci pomníku v devadesátých letech 20. století mohla být opět osazena na své původní místo.

Navzdory nepříznivé době se snadno korodujícímu litinovému pomníku i nadále dostávalo potřebné pravidelné péče, a to především ze strany spolku vysloužilých vojáků, kteří také realizovali jedny z úplně posledních stavebních úprav. V roce 1927 bylo rozhodnuto o vsazení proskleného okna do podlahy nad kryptou a v roce 1936 byl pak do interiéru konečně přiveden elektrický proud, díky němuž mohla být nasvícena jak krypta s rakví, tak i vstupní prostor do pomníku.

Od roku 1937 býval pomník zpřístupněn veřejnosti už jen jednou za pět let a po druhé světové válce se tato perioda ještě protáhla.⁵⁷ Do pomníku začalo zatékat a v nevětraných prostorách se srážela vlhkost. Celá řada kovových prvků, včetně vnitřního schodiště, začala korodovat a ztrácet své původní vlastnosti. Pravidelná a pečlivá údržba vzala dávno za své, a když už měla být nějaká mimořádně provedena, často chyběly odborné znalosti. Nejvíce postižená místa byla ošetřována jen povrchově pracovníky Technických služeb, mnohdy jen provizorním nánosem nové barvy. Špatný technický stav vnějšího pláště pomníku přitahoval čím dál větší pozornost sběratelů druhotných surovin, kteří z něj postupně odcizili většinu ozdobných litinových prvků, včetně jednoho z těžkých ocelových řetězů.

Po roce 1990 byla započata celková rekonstrukce již značně poškozeného pomníku k chystané připomínce 125. výročí války 1866. Nejprve bylo pořízeno několik nových odlitků ozdobných prvků, které z podstavce uloupili vandalové, a doplněn byl také chybějící kus litinového řetězu. Kvůli obnoveným oslavám a připomínce 125. výročí od ukončení války 1866, bylo opraveno vnější schodiště, aby mohl být interier pomníku opět zpřístupněn veřejnosti. V roce 1993 bylo opraveno vnitřní schodiště a obnovena původně rozvalená vnější opěrná zeď. O rok později byly z okolí pomníku vykáceny náletové dřeviny a ze severozápadního úbočí zmizely vzrostlé stromy, které bránily ve výhledu na pomník. V roce 1997 byly doplněny zbývající ozdobné prvky a byl obnoven nátěr vnějšího pláště. V roce 2001 pak byla vybudována nová přípojka elektrického vedení a nainstalováno moderní noční nasvícení památníku. Na své původní místo byla zrestaurována a vrácena také výroční litinová deska Františka Josefa I. O dva roky později se přikročilo k obnově vnitřního pláště pomníku, při němž byla odstraněna koroze z litinových dílů a vytmeleny dilatační spáry.⁵⁸

Ani tím však obnovovací práce neskončily a s krátkými přestávkami pokračovaly až do roku 2005. Poslední stavební úpravu představovala montáž nové vlnkové žerdi. Po téměř čtrnácti letech byl pomník dokončen, přičemž veškeré stavební úpravy vyšly na celkem 1,5 mil. Kč. Záměrem městských zastupitelů bylo, aby se pomník opět stal připomínkou válečných událostí z roku 1866 a jedním z turistických cílů návštěvníků

veřejných místech.

56 JUST, Antonín – HYBNER, Karel. *Trutnov známý neznámý : historický místopis města slovem i obrazem*. 1. vydání. Trutnov : Archa 90, 1991, s. 305.

57 JUST, A. – HYBNER, K. *Trutnov známý neznámý...*, s. 305-306.

58 *Výroční zpráva Komitétu pro udržování památek války z roku 1866 za rok 1990 (– 2004)*, Valná hromada Komitétu, Hradec Králové, 1991 (– 2005).

Trutnova. Proto byl opět zpřístupněn veřejnosti – zpočátku jen při zvláštních příležitostech (v rámci výročních vzpomínkových akcí bitvy u Trutnova dne 27. června a Dnů evropského kulturního dědictví o druhém zářijovém víkendu), a od roku 2002 nastálo během letní turistické sezony.

Význam pomníku pro folklor a lokální identitu obyvatel města dokládá velkolepá vzpomínková akce, uspořádaná při příležitosti stého výročí převozu ostatků generála Gablenze z Curychu do Trutnova v roce 1905, konaná ve dne 10. a 11. září 2005. Slavnosti se vedle velkého počtu místních občanů a okolních turistů zúčastnilo více 300 uniformovaných mužů a žen z klubů vojenské historie nejen z České republiky, ale i z Rakouska a Německa. Přítomno bylo také 40 čestných hostů, z nichž k nejvýznamnějším patřili Waldemar princ zu Schaumburg-Lippe, potomek náchodského knížete Wilhelma zu Schaumburg-Lippe, tehdejšího mecenáše a ochránce vojenských hrobů z války 1866 a pan Franz Heinrich svobodný pán von Gablenz, nejbližší žijící příbuzný generála Ludwiga Gablenze.⁵⁹

Sobotní ráno bylo ve znamení programu, vyhrazeného vojenským jednotkám ve stejnokrojích z války 1866. Jejich průvod zamířil do kostela Narození Panny Marie na bohoslužbu k dané vojensko-historické události. Tyto jednotky se následně přesunuly na Krakonošovo náměstí, kde proběhlo slavnostní zahájení akce, konané v rámci Dnů evropského dědictví. Starosta města Ivan Adamec pronesl slavnostní projev, ve kterém zdůraznil význam udržování a připomínání „gablenzovské“ tradice jakožto neodmyslitelné součásti kulturní a historické tradice Trutnova: *„Z dnešního pohledu a v celkovém kontextu se osobnost Ludwiga Gablenze nejeví jako nikterak výjimečná. Vojenští historikové mohou ve svých bádáních hodnotit kriticky jeho velitelské schopnosti a charakterové vlastnosti, aniž by byli zatíženi sentimentem či emocemi (...) Generál Gablenz bezesporu byl významnou osobností a jeho životní cesta je pevně spojena s naším městem, v němž nakonec nalezl místo svého spočinutí. Jeho skutky a činy budí inspiraci a hrdým vzorem pro další generace a pro občany našeho města (...).“*⁶⁰

Po tradičním natírání pamětní desky z války 1866 na bílo (na znamení propuštění představitelů města Trutnova z pruského zajetí v září 1866, o které se rovněž zasloužil generál Gablenz) a přijetí čestných hostů starostou na radnici následoval odpolední program – rekonstrukce „poslední cesty“ generála Gablenze při převozu ostatků v roce 1905, zahrnující příjezd historického parního vlaku s věnci, velký průvod městem k pomníku, představení a dekorování jednotek a pietní akt. To vše bylo doprovázeno výstřelem salv z historických kanonů a vystoupením C. k. městské hudby. Program pak pokračoval v neděli, kdy se se účastníci akce za doprovodu C. k. kadetní hudby z Velkých Opatovic shromáždili v městském parku, odkud pak opět směřoval průvod – tentokrát ke kapli sv. Jana Křtitele. Na tomto místě, kde se v roce 1866 strhly nejprudší boje, proběhl pietní akt, zazněly projevy a všichni zúčastnění se odebrali k památníku generála Gablenze, kde byla vzpomínková akce ukončena.

Celá akce se nesla ve znamení propagace vojenské tradice města, která měla reprezentovat novou „image“ města a přispět k posílení vědomí lokální identity. Byly vydány četné propagační tiskoviny a letáky, vyraženy pamětní medaile. *„Vyznamenání šťastlivci si odnesli trvalou památku v podobě medaile s generálovým portrétem shod-*

59 Výroční zpráva Komitétu pro udržování památek války z roku 1866 za rok 2005. Valná hromada Komitétu, Hradec Králové, 2006, s. 32.

60 Trutnov si připomněl památku generála Gablenze. In: *Radniční listy – městské noviny Trutnova*, 2005, roč. 13, č. 9, s. 6.

ným s medailonem na památníku, kterou k této příležitosti nechal razit Klub vojenské historie Trutnov, my ostatní alespoň bohaté zážitky z příjemně prožitých dnů. Otevřené dveře všech významných trutnovských kulturních památek jsou už téměř samozřejmostí, i když třeba na úchvatný pohled na město z kovového jehlance Gablenzova pomníku se stála nekončící fronta.⁶¹

V současné době je tato trutnovská dominanta hojně navštěvována jak „místními“ obyvateli, tak „vnějšími“ turisty, a stala se již nedílnou součástí kulturního života a místem paměti v lokálním kontextu. Nejméně dvakrát do roka se u pomníku konají v rámci zahájení a ukončení turistické sezony tradiční vzpomínkové akce – 27. června (výročí bitvy a slavnostního odhalení pomníku) a 28. září (výročí převozu ostatků generála Gablenze) scénář a průběh akcí se starají příslušníci místního Klubu vojenské historie v součinnosti s vedením města.

Závěr

Náplní této práce bylo popsat tvorbu konkrétního místa paměti v regionálním kontextu – pomník na vrchu Šibeník v Trutnově, který po celou dobu své existence představuje symbolické „paměťové uložení“ lokálního společenství. Jedná se o „uchování“ vojenských událostí bitvy u Trutnova, které připomíná jediné rakouské vítězství prusko-rakouské války 1866 a asociuje slavnou minulost a vojenskou tradici města. Význam tohoto pomníku se „reaktualizoval“ v závislosti na proměně subjektů – aktérů místa paměti.

Při konkrétním výzkumu místa paměti je nutné se zamyslet, zda jsou pro výzkum kulturního (symbolického) významu tohoto místa vhodnější koncepty paměťových studií, anebo historického vědomí. Hrochovo pojetí historického vědomí, založené na historických faktech, je na rozdíl od „žité“ paměti téměř vždy určitým způsobem institucionalizované. Jako metodický koncept byl proto před konceptem historického vědomí upřednostněn koncept kulturní paměti. Kulturní paměť není oproti „obecnému“ historickému vědomí vázána na historická fakta, ale na vzpomínky, které jsou vlastní jen určité části společenství, a které jsou neustále aktualizovány komemorativními a festivními rituály. Tato kulturní vazba k místu paměti na úrovni aktů vzpomínání, zakládající skupinovou identitu, vycházející ze sociální zkušenosti a přispívající ke společenské kohezi, se lišila podle stupně sebeidentifikace jednotlivých subjektů místa paměti s konektivními a narativními strukturami místa – variantami příběhu místa a jejich vzájemnými vztahy. Koncept kulturní paměti se snaží překonat hegemonii národní identity, která ovládla výzkum míst paměti hned v jeho počátcích. Norův koncept míst paměti, orientovaný na vztah paměti a národní identity, vznikl v odlišném prostředí, než jakými byly české země na přelomu 19. a 20. století. Místa paměti tak, jak byla Norou navržena, jsou ve své podobě obtížně aplikovatelná na jiné než francouzské prostředí, a je tedy nutné tento koncept přizpůsobit na zkoumané prostředí, v tomto případě na bilingvní oblast krkonošského pohraničí.

Rozpor mezi národní a lokální identitou je vidět rovněž v této práci právě na příkladu prostoru Trutnova, typického bilingvního pohraničního města monarchie, kde vedle sebe žili Češi a Němci (až do konce druhé světové války zde mělo absolutní převahu německé obyvatelstvo), jejichž zdroje identity se vlivem politických událostí a stupňujícího nacionalismu v průběhu 19. století začaly diametrálně odlišovat. Přesto, že

61 Gablenz hvězda. In: *Krkonoše – Jizerské hory*, 2005, roč. 38, č. 10, s. 17.

tito Němci (později označovaní jako sudetští) považovali za zdroj své identity příklon k velkoněmecké koncepci a připojení pohraničí k Německé říši, byli ochotni spíše než „antimonarchisticky“ více naladění Češi přijmout také ideu rakušanství a akceptovat pomník Gablenz jako „národní“ symbol habsburské monarchie. Jak vyplynulo z analýzy dobových novin, emancipačně vyhraněnější Češi po celou dobu monarchie tento pomník a všechny oslavy s ním spojené spíše ignorovali.

O výjimečnosti a symbolice sedmnáctimetrového litinového obelisku svědčí snahy některých místních nadšenců z veteránského spolku a posléze i říšských úředníků, kteří se v roce 1905 zasadili o to, aby byly v útrobách pomníku slavnostně uloženy tělesné ostatky generála Ludwiga von Gablenze, kdysi vrchního velitele rakouských jednotek bojujících u Trutnova.

Zájem o výlučné osobnosti nebo hraniční okamžiky minulosti výrazně formuje kolektivní paměť každého společenství při hledání jeho identity. Takovou osobností byl i generál Gablenz jako vítěz nad „nenáviděnými“ Prusy. Po převozu ostatků tohoto generála do útrob stavby v roce 1905 se tak ryze „vojenský“ pomník proměnil v lokální symbol rakouské říše a začal hrát také úlohu mauzolea habsburské říše, což bylo dále umocněno instalací pamětní desky Františka Josefa I. a vlajkového stožáru v barvách monarchie. Toto vnímání se překrývalo s tím, co bychom mohli nazvat rakouský státní nacionalismus či, s použitím pojmu Jiřího Kořalky, propagace rakušanství a patriotismu. O „státní“ angažovanosti svědčí například významná finanční podpora při výstavbě pomníku od císaře Františka Josefa I. či účast vysokých státních úředníků a příslušníků dvorské šlechty (kníže Schaumburg-Lippe, Gablenzova rodina ad.) na komemorativních akcích. Přesto však můžeme analýzou některých projevů a činů odhalit, oproti slavnosti odhalení pomníku z roku 1868, nárůst německého nacionalismu a dobového vyhocení vztahů mezi Čechy a Němci v období před první světovou válkou.

Slavnostního převozu ostatků se účastnili i poslední „živí“ pamětníci bitvy, poté se tato událost přemístila a zhmotnila právě do míst paměti, připomínajících tuto událost (v tomto případě válečného pomníku), a její percepce začala mít zásadní význam pro tvorbu identity místního společenství. Ačkoliv z historického hlediska znamenala bitva pro obyvatele města především fyzické utrpení a ekonomickou katastrofu, postupem času (s tím, jak se z obecného povědomí vytrácela paměť očitých svědků události) byla tato negativní zkušenost zapomenuta a vytlačena z paměti. V rovině kulturní paměti se stal pomník jakožto místo paměti význačným zdrojem identity lokálního společenství, v tomto případě zvláště pro německé etnikum.

Po vzniku republiky v roce 1918 se z pomníku stal v důsledku změny vládnoucího etnika (nikoliv však dominantního) nenáviděný symbol „starých časů“ a jeho nacionální význam byl upozaděn a nahrazen jinými (například přírodně-krajinářská a technická pamětihodnost – rozhledna). Snaha „vymazat“ tyto konotace z kulturní paměti byla podpořena zákazem jakýchkoliv oslav, spojených s vojenským vítězstvím v bitvě, a omezením návštěvnosti pomníku. V kolektivním vědomí lokálního obyvatelstva (hlavně díky existenci vojenských spolků) však původní význam pomníku přetrvával i nadále, a po dlouhém období ignorace mohl být opět reaktualizován. Od devadesátých let 20. století se postupně stával znovu jedním z nejdůležitějších kulturních symbolů města a v rovině míst paměti začal být opět vnímán jako jeden ze základních zdrojů lokální identity a součást místního (tentokrát již nenacionálního) folkloru. Tato „reaktualizace“ vyvrcholila oslavou stého výročí převozu ostatků generála Gablenze v roce 2005, která se nesla ve znamení „obnovy“ vojenské tradice města a v duchu nostalgie po „starých časech“.

Jak již bylo popsáno v úvodu, můžeme u slavnostních festivit, pořádaných okolo pomníku, rozlišit tři základní funkce – modifikační, integrační a komemorativní. Všechny tyto funkce byly sledovány a detailně popsány v této práci, jak u slavnostního odhalení v roce 1868 a slavnosti převozu ostatků v roce 1905, tak u pozdější výroční oslavy v roce 2005. Funkce modifikační, patrná zvláště v seberepresentaci a upevňování politického postavení lokálních elit (představitelů města a státní správy a armády) byla analyzována v projevu strůjce výstavby památníku Christopha Jungkunsta (předsedy Vojenského vysloužileckého spolku) a Karla Ansorga (městského účetního) z roku 1868, Josepha Freiwalda (předsedy trutnovského spolku veteránů) a knížete Jiřího Viléma Schaumburg-Lippe (aristokratický zástupce státní správy) z roku 1905, a Ivana Adamce (trutnovského starosty) z roku 2005. Funkce integrační, spočívající v účasti či neúčasti na aktu vzpomínání, byla rovněž nastíněna výše a vychází z odlišné lokální identity českého a německého etnika. Neúčast elit z řad českého obyvatelstva při slavnostní uložení ostatků generála Gablenze v roce 1905 vyjadřovala nacionálně odmítavý postoj k monarchii, propagace vzpomínkové výroční akce v roce 2005 zase příklad vzorného česko-německého soužití a snahu o překonání odlišných kulturních identit dvou národů.

Co se týče komemorativní funkce pomníku, bylo ve shodě s teorií prokázáno, že komemorativní akce mají za cíl periodicky opakovat minulé události a tím je i reaktualizovat. Všechny sledované oslavy se nesly ve znamení připomínky „hlavního“ významu pomníku – bitvy z roku 1866 – pokaždé však s odlišnými kulturně-společenskými konotacemi a v jiném ideovém kontextu. Festivity obvykle začínají shromážděním na náměstí (centrálního identifikačního bodu společenství), a pokračují průvodem k lokalitě pomníku. Zde bývá vystavěna slavnostní tribuna pro honoraci, sloužící k pietnímu aktu. Následuje mše, orámovaná slavnostními projevy a teprve poté dochází k odhalení, příležitostně k symbolickému předání. Stafáží festivit u válečných pomníků jsou přítomny vojenské jednotky, opět v symbolickém zastoupení například četou u pěchoty nebo družstvem u jezdeckva. Ty se pak postarají o slavnostní salvu. Kladení věnců slavnost velmi často uzavírá, přičemž následuje buď slavnostní průvod zpět do výchozího místa, kde probíhá veřejné pohoštění, nebo se toto uvolněné pokračování slavnosti odehrává přímo u pomníku. Tento přesný „scénář“ oslav, detailně popsáný u oslavy převozu Gablenzových ostatků v roce 1905, byl shledán u výroční vzpomínkové akce z roku 2005 logicky v téměř identické formě, neboť se jednalo o reaktualizaci předchozí oslavy, od které uplynulo sto let.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

Státní okresní archiv Trutnov, Chronik von Trautenau, Schatzler und damahlen in dem Revier alle zugehörigen Dörfen 1242 – 1873.

Státní okresní archiv Trutnov, Gedenktbuch der Stadt Trautenau. 1. Jänner 1905 – 7. November 1914. Band IV.

Krkonoše – Jizerské hory, 2005.

Radniční listy – městské noviny Trutnova, 2005.

Trautenauer Wochenblatt, 1905.

Trautenauer Zeitung, 1905.

Trutnovský věstník, 1905.

Výroční zpráva Komitétu pro udržování památek války z roku 1866 za rok 1990 (- 2004). Valná hromada Komitétu, Hradec Králové, 1991 (– 2005).

Výroční zpráva Komitétu pro udržování památek války z roku 1866 za rok 2005. Valná hromada Komitétu, Hradec Králové, 2006, s. 32.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť : písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha : Prostor, 2001, 317 s.
- BURKE, Peter. *Variety kulturních dějin*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, 251 s.
- FUČÍK, Josef a kol. *Gablenz – trutnovská legenda*. Trutnov : Město Trutnov, 2005, 64 s.
- HLAVÁČKA, Milan. Místa paměti a jejich postavení v historickém a společenském „provozu“. In: *Místa paměti česko-německého soužití : sborník příspěvků z konference pracovní skupiny Česko-německého diskuzního fóra Místa paměti v Chebu 5. 6. 2010*. Praha : Antikomplex pro Collegium Bohemicum, 2011, s. 16-23; 17-27.
- HOJDA, Zdeněk – POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. Praha : Paseka, 1996, 280 s.
- HORSKÝ, Jan. *Teorie a narace : K noetice historické vědy a teorii kulturního vývoje*. Praha : Argo, 2015, 274 s.
- HROCH, Miroslav. Paměť a historické vědomí očima historika. In: MASLOWSKI, Nicolas – ŠUBRT, Jiří (Eds.). *Kolektivní paměť – k teoretickým otázkám*. Praha : Karolinum, 2015, 320 s.
- JUST, Antonín – HYBNER, Karel. *Trutnov známý neznámý : historický místopis města slovem i obrazem*. 1. vydání. Trutnov : Archa 90, 1991, 347 s.
- KESSLER, Vojtěch. *Válečné pomníky a historická paměť : K recepci sepulkrárně-militárních památek v českých zemích z válek mezi lety 1757 – 1914* [Disertační práce]. Praha : Filozofická fakulta UK, Ústav českých dějin, Historické vědy – české dějiny, 2014, 284 s.
- Ludwig Karl Wilhelm svobodný pán von Gablenz* [online]. [cit. 13. 10. 2015]. Dostupné na internetu: <<http://weby.trutnov.cz/1866/novinky/gablenz.html>>
- NORA, Pierre. Mezi pamětí a historií – Problematika míst. In: *Politika paměti : antologie francouzských společenských věd* [online]. Praha : Cefres, 1998, s. 1-3. [cit. 13. 9. 2015]. Dostupné na internetu: <http://www.cepres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf>
- STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny : Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha : Scriptorium, 2014, 452 s.
- ŠUBRT, Jiří (Ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu : teorie a výzkum*. Kolín : Nezávislé centrum pro studium politiky; Academia Rerum Civilium, 2010, 140 s.
- TOMÁŠEK, Marcel – ŠUBRT, Jiří. Jak se vyrovnáváme s naší minulostí? České a československé nedávné dějiny prizmatem teorie kolektivní paměti a kvalitativní metodologie (focus groups). In: *Sociológia* 46, 2014, č. 1, s. 88-115.